

עם הספר

מפגש עם ספר התורה

בבואנו לבחון את הסמלים המאפיינים את תרבות ישראל ראוי לפתוח בהיכרות עם הסמל שאפשר להחשיבו כראשוני ביותר, ככזה שמהווה מקור והשראה לכל יתר הסמלים - ספר התורה. חשיבות מפגשם של התלמידים עם סמל זה מקבלת ערך מוסף בשנות בר המצווה ובת המצווה שלהם.

בפעילות זו נעמוד על ההבדלים בין ספר התנ"ך לספר התורה ונכיר מושגים בסיסיים שקשורים בספר התורה: פרשת השבוע, טעמי המקרא, כתיבת סת"ם ועוד. כמו כן פעילות זו היא הכנה לביקור בבית הכנסת.

מטרות הפעילות

- התלמידים ילמדו על ההבדל שבין ספר התורה ובין ספר התנ"ך.
- התלמידים יכירו מאפיינים של תהליך כתיבת ספר התורה וקריאתו.
- התלמידים יתנסו בקריאה בתורה ובכתיבת סת"ם.
- התלמידים ידונו בתפקיד שימור המסורת בתהליך כתיבת ספר התורה.

מבנה הפעילות

- נגע בשמים... עם ספר תורה
- איך קוראים את זה?
- פרשת השבוע
- סדנת כתיבת סת"ם
- סיכום

ציוד ועזרים

- ✓ תמונות של ספרי תורה (אשכנזי וספרדי)
- ✓ תמונה של אילן רמון או סרטון על אודותיו (התמונה נמצאת בחוברת לתלמיד והסרטון נמצא בדרופבוקס)
- ✓ דף מתיקון קוראים - כמספר התלמידים (חוברת לתלמיד)
- ✓ הקלטה של טעם רביעי (נמצא בדרופבוקס)
- ✓ נוצות כמספר התלמידים, דיו לכל שלושה תלמידים, פיסת קלף, דף עם צורות האותיות
- ✓ תנ"ך (כל תלמיד מביא)

שאלות דריכה

- מה ספר התורה מסמל עבורי?
- מהם ההבדלים בין ספר התורה לתנ"ך?
- האם לאור ההתפתחות הטכנולוגית, יש לשמר את ההקפדה על דרך כתיבת ספר תורה?

הכנות מקדימות לפעילות

- למדו את הטעם "רביע" או "רביעי".
- אספו מהתלמידים את תאריכי ימי ההולדת שלהם ובררו מהי פרשת בר המצווה או בת המצווה שלהם. אפשר להיעזר באתר "עתים" (<http://www.itim123.org.il/parasha>) שממיר את התאריך הלוועזי לתאריך העברי ומציין מהי פרשת השבוע המתאימה. הכינו לכל תלמיד כרטיסייה שמפרטת את שם הפרשה, החומש ממנו הוא לקוח, הפרקים מתוך החומש וכן תקציר קצר על תוכן הפרשה. תקצירים אפשר למצוא באתר.

חלק א: נגע בשמים... עם ספר תורה

שאלו:

- בשל תנאי החיים הקיצוניים השוררים בחלל, אסטרונאוט רשאי ליטול עימו חפצים אישיים מעטים בלבד. לו נבחרתם להיות אסטרונאוט, אילו חפצים אישיים הייתם לוקחים עימכם?
 - אילן רמון ז"ל, האסטרונאוט הישראלי הראשון, בחר לקחת עימו, בין היתר, ספר תורה קטן, מזחזה, תנ"ך, ציור שצייר ילד יהודי שנספה בשואה ודגל של חיל האוויר. מה, לדעתכם, סימלו חפצים אלו לאילן רמון?
- ספר התורה שבחר אילן רמון להביא עימו נושא סיפור מיוחד. הציגו את תמונתו של אילן רמון עם ספר התורה וספרו את סיפורו של הספר (נספח א).

שאלות לדיון:

- מדוע חשוב היה לניצול השואה לשמור על הספר ולספר את סיפורו?
- מדוע, לדעתכם, היה חשוב לאילן רמון לקחת איתו לחלל את ספר התורה ואף לספר את סיפורו במסיבת העיתונאים?
- מה ספר התורה מסמל עבורכם? (מטרת השאלה היא להציף דברים באופן ראשוני בלבד. אין כאן המקום לפתח דיון מעמיק).

חלק ב: איך קוראים את זה?

שאלו:

- מי מכם ראה פעם ספר תורה? היכן ראיתם אותו?
- כיצד הוא נראה? (הציגו תמונות מהחבורת לתלמיד של ספרי תורה מעדות שונות).
- ממה עשוי ספר התורה?
- מהו ההבדל בין התנ"ך ובין ספר תורה?

התורה כוללת חמישה חומשים. על פי המסורת, היא ניתנה למשה בהר סיני ובאוהל מועד במהלך ארבעים שנות ההליכה במדבר (מומלץ להראות לתלמידים בספר תנ"ך את חלק המקרא שנכתב בספר התורה). ספר התורה נכתב על גבי קלף ונשמר בארון הקודש בבתי הכנסיות. לעומתו, ספר התנ"ך (ראשי תיבות: תורה, נביאים וכתובים) הוא ספר מודפס (במקור גם התנ"ך היה כתוב על גבי מגילות קלף) שכולל 24 ספרים, ובהם גם את חמשת חומשי התורה.

"תיקון קוראים" הוא ספר עזר למי שרוצה ללמוד את מלאכת הקריאה בתורה. בעמודה השמאלית של כל דף מ"תיקון קוראים" מובא קטע מתוך התורה כפי שהוא נראה בספר התורה, ובעמודה הימנית מובא אותו הקטע מספר התנ"ך. חלקו דף מצולם מתוך "תיקון קוראים" (נספח ב). על התלמידים למצוא כמה שיותר הבדלים בין שני הטורים (מומלץ לעשות זאת כתחרות בסגנון "מצא את ההבדלים").

פיסוק, ניקוד, טעמים

שאלו:

- בקשו מאחד התלמידים לנסות לקרוא חלק מהפסוקים המופיעים בעמודה השמאלית. בספרי התורה הכתובים על קלף ומשמשים בבית הכנסת לא מופיעים סימני ניקוד, פיסוק או חלוקה לפסוקים. כיצד הקורא בתורה יודע כיצד לקרוא את הכתוב? יש לציין כי הקורא בתורה נדרש לקרוא באופן מדויק ומוטעם.
- מהם הסימנים המופיעים בספר התנ"ך (עמודה ימנית) מלבד סימני הניקוד?

הפנו את תשומת לבם של התלמידים לטעמים. הטעמים אינם כתובים בספר התורה עצמו, אלא עברו במסורת מדור לדור.

הנחו את התלמידים לסמן באמצעות טוש זוהר את סימני הטעמים בכמה פסוקים. יש להדגיש את ההבדל בינם ובין סימני הניקוד.

לטעמי המקרא תפקידים שונים. שני התפקידים המרכזיים הם השימוש בטעמים כסימני פיסוק והשימוש בטעמים כסימנים מוסכמים למנגינה שבה על הטקסט להיאמר:

סימני פיסוק: כיום אנו עושים שימוש בסימני פיסוק מעטים בלבד. יש סימנים שאומרים לנו מתי לעצור (פסיק ונקודה) וכן מעט סימנים שמורים לנו על הטעמת המשפט וסגנונו (סימן שאלה, סימן קריאה). טעמי המקרא הם מערכת משוכללת מאוד של פיסוק. הטעמים מספקים לקורא מידע על החלוקה הפנימית של הפסוק. כמו כן האזנה קפדנית לטעמים מספקת מידע חשוב על אווירת הפסוק ועל האופן שבו הוא נאמר, כך שלמעשה הטעמים הם פירוש לפסוק. זוהי הסיבה להקפדה המדוקדקת על מסירת הטעמים מדור לדור.

הטעם שמסמל את סיום הפסוק נקרא סוף פסוק. הנחו את התלמידים לזהות את הטעם ולסמן אותו על הדף (הטעם נראה כסימן הנקודתיים המודרני).
הטעם שמשמש כפסיק נקרא אתנחתא (מלשון "לנוח", בדומה לפסיק שהוא מלשון "הפסקה").
הנחו את התלמידים לסמן פסיק לאחר כל מילה שטעמה הוא אתנחתא.

בחרו בפסוק מתוך "תיקון קוראים" וקראו אותו פעם אחת ללא טעמים מפסיקים ופעם נוספת תוך התייחסות לפיסוק הטעמים. האם חשתם בהבדל בין שתי הקריאות? מהו?

מנגינה: טעמי המקרא משמשים גם כתווים המלווים את מילות התורה. במובן מסוים התורה נתפסת לא רק כסיפור אלא גם כשיר. בספר תהילים נכתב על התורה "זמירות היו לי חוקיך". בגמרא כתוב כי התורה חייבת להילמד מתוך שירה ונעימה.
מדוע יש חשיבות למנגינה של הפסוקים? נסו לדמיין כי כל הפרסומות ברדיו היו משודרות בלי מנגינה, רק בדיבור מונוטוני. האם הן היו נקלטות? האם היינו זוכרים מהן משהו? (דוגמאות: מה המספר של AIG? חזרו על אותיות ה-ABC וכדומה). המנגינה עוזרת לנו לזכור טוב יותר את הכתוב, ובעיקר היא עוזרת למסר המועבר לחדור טוב יותר לתודעה.

לימוד קריאה עם טעמים

למדריך: מומלץ ללמוד בעזרת הקלטה את הטעם רביע או רביעי. זהו טעם פשוט. ציירו על הלוח את סימונו של הטעם (מעוין קטן מעל מילה).

הנחו את התלמידים למצוא את הטעם ב"תיקון קוראים". לאחר מכן שירו את הטעם כמה פעמים והנחו את התלמידים להצטרף אליכם (הטעם נשמע כמו אדם שיווד בארבע מדרגות, כמו המילה רביעי). בחרו מתוך הדף מילה שמוטעמת ברביעי ושירו אותו בצורה מוטעמת. עודדו את התלמידים להצטרף אליכם.

אתגרו את התלמידים ותנו להם לחבר את המנגינה של הטעם למילה נוספת המוטעמת ברביעי. אם יש תלמידים שלמדו את הקריאה לבר המצווה כדאי לבקש מהם לקרוא עם הטעמים פסוק או שניים מתוך הפרשה שלהם.

חלק ג: פרשת השבוע

פתיחה: בקשו מהתלמידים להעלות זיכרונות מבר המצווה או מבת המצווה שלהם, של אח או של קרוב משפחה אחר.

בכל שבוע קוראים בבית הכנסת חלק מהתורה, לפי הסדר. כל חלק שכזה נקרא **פרשה**. פרשת בר המצווה או בת המצווה של כל אחד נקבעת לפי תאריך יום ההולדת העברי. **שאלו:**

- כמה שבועות יש בשנה רגילה? (52). כמה שבועות יש בשנה מעוברת, שבה יש חודש נוסף? (56).
- בהתאם לכך, כמה פרשות, לדעתכם, יש בתורה? (54).
- מה עושים עם עודף הפרשות? (לעתים קוראים שתי פרשיות בשבת אחת, והן נקראות פרשות מחוברות).
- מתי קוראים את פרשת השבוע? (בשבת בבוקר, וכן חלק קטן מהפרשה בשבת בתפילת מנחה ובימי שני וחמישי).
- מתי מסיימים לקרוא את התורה כולה? (שמחת תורה).
- האם אתם מכירים חלק משמות הפרשות? בעזרת התנ"ך אפשר לראות כי שם הפרשה נלקח, בדרך כלל, מהמילים הראשונות שלה (למשל: בראשית, לך-לך).

חלק ד: סדנת כתיבת סת"ם

לא רק צורת **הקריאה** בתורה חשובה, אלא גם הצורה שבה התורה **כתובה**. הכתב בספר התורה שונה מהכתב שאליו אנו מורגלים. לאותיות יש עיטורים מיוחדים (תגין) והן כתובות בסגנון מדויק ומיוחד. למעשה יש כללים וחוקים מדויקים מאוד כיצד יש לכתוב ספר תורה וכיצד על כל אות שבו להיראות. צורת כתיבה שאינה נכונה יכולה לפסול את ספר התורה כולו! לאדם שכותב ספרי תורה קוראים סופר סת"ם (ראשי תיבות: ספרי תורה, תפילין, מזחות). כדי להיות סופר סת"ם יש לעבור הכשרה ולאחר מכן להתנסות רבות בכתיבה.

קראו את הקטע הבא (**חוברת לתלמיד**):

אמר רב יהודה אמר שמואל משום רבי מאיר: ...כשבאתי אצל רבי ישמעאל אמר לי: בני, מה מלאכתך? אמרתי לו: לבלר [= סופר סת"ם] אני. אמר לי: בני, הוי זהיר במלאכתך, שמלאכתך מלאכת שמים היא! שמא אתה מחסר אות אחת או מוסיף אות אחת – נמצאת מחריב את כל העולם כולו... [אמר לו רבי מאיר לרבי ישמעאל: לא זו בלבד שאני נזהר מאוד שלא להחסיר או לייצר אות אחת], אלא אפילו אני חושש שמא זכוב אולי יבוא וישב על התג [=קצה של האות] של הדל"ת וימחוק אותה ויעשה אותה רי"ש (בפסוק שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד), ולכן יש לי קנקנתום (חומר כימי) שאני מכניס לדיי להגביר את העמידות שלו.

(מעובד לפי שבת יג, ע"א)

שאלות לדיון:

- ממה חושש רבי ישמעאל? מדוע?
- איזו דוגמה מספק רבי מאיר לחשש זה?
- "שמא מחריב את העולם". האם, לדעתכם, חשש זה מוגזם?
- האם, לדעתכם, יש להחליף כיום את הכתיבה האנושית, האטית והמועדת לטעויות, בכתיבה אוטומטית, מהירה ומדויקת? נמקו.

חלקו דף אותיות סת"ם, קלף, נוצה ודיו (לכמה תלמידים). כל תלמיד כותב על הקלף את שמו דומה ככל היותר לאותיות המובאות בדף. **יש להקפיד להשאיר כיתה נקייה!** בזמן שהתלמידים עוסקים בכתיבה אפשר להוסיף מידע על אודות תהליך הכתיבה, למשל: יש סופרי סת"ם שטובלים במקווה לפני שהם כותבים את שמו המפורש של ה' (על כוונת הסופר בכותבו את שם השם כותב הרמב"ם: **הכותב את השם, אפילו מלך ישראל שואל בשלומו – לא ישיבנו!**), תהליך הכתיבה אורך בין חצי שנה לשנה (מומלץ לקרוא על כך חומר נוסף) ועוד.

סיכום

ספר התורה הוא המקור הבסיסי ביותר לתרבות ישראל. רוב הסמלים, החגים והסיפורים יונקים מספר התורה על חלקיו השונים (ספרי בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים). ספר התורה שבחר אילן רמון לקחת עימו לחלל מסמל את החשיבות שניתנה לספר התורה לאורך הדורות. במהלך השיעור ראינו את ההבדלים בין התנ"ך ובין ספר התורה. הכרנו את ה"טעמים", שמהווים סימני פיסוק והטעמה ובכך חושפים את משמעותו של הפסוק. ראינו כי התורה מחולקת לפרשות הנקראות מדי שבת ומצאנו את הפרשה של השבוע שבו נולד כל תלמיד. לבסוף נחשפנו לתהליך כתיבת ספר התורה ודנו בתפקיד של שימור המסורת בתהליך זה.

נספח א: אילן רמון

ספר התורה היה שייך למדען החלל יואכים יוסף, נער יהודי שקיבל אותו בטקס בר המצווה שלו מידי הרב שמעון דסברג מהולנד. הטקס נחגג בהיחבא במחנה ההשמדה ברגן בלזן:

לילה אחד בתחילת שנת 1944, כמה ימים לפני יום הולדתו ה-13, נערכה ליוסף חגיגת בר מצווה בצריפו במחנה ברגן-בלזן. הייתה זו יחמה של הרב דסברג, רבה הראשי של אמסטרדם, שהיה אסור אף הוא במחנה הריכוז. עשרות מהאסורים במחנה התעוררו בשעה מוקדמת לפנות בוקר, כיסו את החלונות כדי שהגרמנים לא יוכלו לראות דבר, בתווך הציבו שולחן ועליו ארבעה נרות ובפנים ניצב ספר תורה זעיר. הנוכחים החלו בתפילות, ואפילו אמו של יוסף הצליחה להתגנב למחנה הגברים כדי להיות נוכחת בטקס, אם כי אנשי הביתן פחדו לתת לה להיכנס לתוך הצריף והיא הקשיבה מבחוץ. בהמשך קרא יוסף את הדרשה, בהתאם לשיעורים הסודיים שקיבל מהרב דסברג. לאחר מכן העניק לו הרב את ספר התורה וביקש ממנו לשמור עליו כאשר ישתחרר מהמחנה ולספר בעזרתו את סיפורו כניצול שואה. חודשים אחדים לאחר מכן נרצח הרב.

יוסף עלה לארץ ונהיה מדען חשוב. לאחר קבלת ההחלטה על שיגור אסטרונאוט ישראלי החליטה הממשלה כי האסטרונאוט הישראלי יבצע גם ניסוי עבור מוסד מחקר ישראלי. לאחר בחינת הצעות מחוקרים ישראלים בתחומי מחקר שונים הוחלט לבחור בהצעתו של יוסף לחקור את סופות האבק במזרח התיכון.

במהלך ההכנות התקיים מפגש בהשתתפות רמון והחוקרים בביתו של יוסף בתל אביב. הר-אבן, שזים את המפגש, מספר כי רמון התרגש למראה ספר התורה הזעיר ולמשמע סיפורו של יוסף, והוא ביקש לכלול את הספר בין החפצים שיעלה עימו לחלל. במהלך הטיסה קיים רמון מסיבת עיתונאים מהחלל, בהשתתפות ראש הממשלה דאז אריאל שרון ובכירים רבים, ובהם פרופ' יובל נאמן. במהלך מסיבת העיתונאים הקדיש דקות אחדות לספר ששלף מתוך שקית איטום שבו נשמרה עד אז וסיפר בקצרה את סיפורו של פרופ' יוסף כנער בשואה שהיום עומד בראש הפרויקט המדעי החשוב וכיצד הדבר מראה על חזקו וחוסנו של העם. ספר התורה לא נמצא בין הריסות קולומביה.

ורישן אלה אלוףי הזרחי בני שער בארץ אדום: ויהיו בני לוטן זרחי והימם ואחוזת לוטן תמנע: ואלה בני שובל עלן ומנחת ועיבל שפן ואונם: ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הימם במדבר ברעתו את הזמרים לצבעון אביו ואלה בני ענה רשן ואהליבמה בת ענה ואלה בני רישן חמדן ואישבן ויתרן וקרן: אלה בני-אצר בלחן וזעון ועקן: אלה בני-רישן עין וארן: אלה אלוףי הזרחי אלוף לוטן אלוף שובל אלוף צבעון אלוף ענה: אלוף רשן אלוף אצר אלוף רישן אלה אלוףי הזרחי לאלפיהם בארץ שער:

ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל וימלך באדום בלע בן בעור ושם עירו רזהבה: וימת בלע וימלך תוזתיו יובב בן זרוח מבצרה וימת יובב וימלך תוזתיו זשם מארץ התימני וימת זשם וימלך תוזתיו הדד בן ברד המכה את מדין בשדה מואב ושם עירו עוית: וימת הדד וימלך תוזתיו שלמלה ממשרקה וימת שלמלה וימלך תוזתיו שאול מרוזבות הדד וימת שאול וימלך תוזתיו בעל זזן בן עכבור וימת בעל זזן בן עכבור וימלך תוזתיו הדד ושם עירו פעו ושם אשתו מהיטבאל בת מטורד בת מי זהב ואלה שמות אלוףי עשו למשפחתם למקמתם בשמותם אלוף תמנע אלוף עקנה אלוף יתת: אלוף אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן: אלוף קנז אלוף תימן אלוף מבצר: אלוף מגדיאל אלוף עירם אלה אלוףי אדום למשבתם בארץ אחוזתם הוא עשו אבי אדום:

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את רבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישלחו אותו ולא יכלו דברו לשלם ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנה אחת: ויאמר אליהם שמעו-נא החלום הזה אשר חלמתי: והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם-נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוותי לאלמתי: ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם-משול תמשל בנו ויוספו עוד שנה אחת על-חלמתי ועל-דבריו:

ורישן אלה אלוףי הזרחי בני שער בארץ אדום: ויהיו בני לוטן זרחי והימם ואחוזת לוטן תמנע: ואלה בני שובל עלן ומנחת ועיבל שפן ואונם: ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הימם במדבר ברעתו את הזמרים לצבעון אביו: ואלה בני ענה רשן ואהליבמה בת ענה: ואלה בני רישן חמדן ואישבן ויתרן וקרן: אלה בני-אצר בלחן וזעון ועקן: אלה בני-רישן עין וארן: אלה אלוףי הזרחי אלוף לוטן אלוף שובל אלוף צבעון אלוף ענה: אלוף רשן אלוף אצר אלוף רישן אלה אלוףי הזרחי לאלפיהם בארץ שער:

ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל: וימלך באדום בלע בן-בעור ושם עירו רזהבה: וימת בלע וימלך תוזתיו יובב בן-זרוח מבצרה: וימת יובב וימלך תוזתיו זשם מארץ התימני: וימת זשם וימלך תוזתיו הדד בן-ברד המכה את-מדין בשדה מואב ושם עירו עוית: וימת הדד וימלך תוזתיו שלמלה ממשרקה: וימת שלמלה וימלך תוזתיו שאול מרוזבות הדד: וימת שאול וימלך תוזתיו בעל זזן בן-עכבור: וימת בעל זזן בן-עכבור וימלך תוזתיו הדד ושם עירו פעו ושם אשתו מהיטבאל בת-מטורד בת מי זהב: ואלה שמות אלוףי עשו למשפחתם למקמתם בשמותם אלוף תמנע אלוף עקנה אלוף יתת: אלוף אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן: אלוף קנז אלוף תימן אלוף מבצר: אלוף מגדיאל אלוף עירם אלה אלוףי אדום למשבתם בארץ אחוזתם הוא עשו אבי אדום:

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען: אלה תלדות יעקב יוסף בן-שבע-עשרה שנה היה רעה את-אחיו בצאן והוא נער את-בני בלהה ואת-בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את-רבתם רעה אל-אביהם: וישראל אהב את-יוסף מסל-בניו כי-בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים: ויראו אחיו כי-אתו אהב אביהם מסל-אחיו וישלחו אותו ולא יכלו דברו לשלם: ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנה אחת: ויאמר אליהם שמעו-נא החלום הזה אשר חלמתי: והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם-נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוותי לאלמתי: ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם-משול תמשל בנו ויוספו עוד שנה אחת על-חלמתי ועל-דבריו:

נספח א: הכנסת האורחים של אברהם אבינו

תעודת זהות של אברהם:

שם: אברם, אברהם

כינוי: אברהם אבינו, אברהם העברי

ארץ מוצא: אור כשדים

שם האב: תרח

מצב משפחתי: נשוי

שמות הנשים: שרה (שרי), הגר

שמות הילדים: יצחק, ישמעאל

אירועים מרכזיים בחייו: המסע לארץ כנען (לך-לך), הכנסת המלאכים, הולדת בניו, עקידת יצחק ועוד...

ערכים מרכזיים: אמונה באל אחד, הכנסת אורחים, רדיפת צדק

קראו עם התלמידים את הפסוקים הבאים (מובאים בחוברת לתלמיד):

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאַלְנֵי מִמְרָא, וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל בְּחַם הַיּוֹם. וַיֵּשָׂא עֵינָיו, וַיֵּרָא, וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עִלָּיו. וַיֵּרָא, וַיֵּרָץ לִקְרֹאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל, וַיִּשְׁתָּחוּ אַרְצָה. וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי, אִם נָא מְצֹאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבֹדְךָ. יִקַּח נָא מִעֹט מִמֶּנִּי וְרִחְצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ, וְאָקַחְהָ פֶתַח לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְכֶּם, אַחֲרֵי תַעֲבְרוּ, כִּי עַל בֶּן עֲבָרְתֶּם עַל עֲבֹדְכֶם. וַיֹּאמְרוּ: בֶּן תַּעֲשֶׂה בְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. וַיִּמְהַר אֲבִרְהָם הָאֵהָלָה אֶל שָׂרָה, וַיֹּאמֶר: מִהְרִי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֶלֶת – לוֹשִׁי, וְעָשִׂי עֲגוֹת. וְאֵל הַבֶּקָר רֵץ אֲבִרְהָם, וַיִּקַּח בֶּן בֶּקָר רֶךְ וטוֹב, וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ. וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֶלֶב וּבֶן הַבֶּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם. וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ, וַיֹּאכְלוּ.

(בראשית יח, א-ח)

שאלו:

- כיצד ובאילו תחומים מתבטאת הכנסת האורחים של אברהם? (אכילה ושתייה, מנוחה, רחצה, סיפוק ביטחון וקורת גג).
- אברהם לא הכיר את שלושת האנשים שאירח. האם, לדעתכם, הוא היה צריך לארח אותם?
- אברהם נחשב כסמל להכנסת אורחים במורשת היהודית. האם, לדעתכם, התנהגותו של אברהם אכן מצדיקה את המעמד הסמלי הזה שהוענק לו?

נספח ב: הכנסת גנבים

ספרו במילים שלכם את הסיפור הבא:

מעשה בגנב שהיה כלוא באגף האסירים הפליליים בירושלים, ריצה עווננו ושחרר לעת ערב. מאחר שהתגורר הרחק מירושלים ולא הייתה לו פרוטה בכיסו סר לרבי אריה, אותו הכיר מביקוריו בכלא, כדי לקבל ממנו דמי כיס...

קיבלוהו רבי אריה חוגתו כאורח נכבד והעניקו לו סכום מסוים. האורח הרגיש בטוב, ובתום הארוחה אמר לו רבי אריה: "מודה אני לך על שביקרתנו, למה תטרח לנסוע בשעות אלו? הישאר עימנו הלילה". הציעו לו מיטה והתברכו בו.

באשמורת הבוקר מתעורר רבי אריה משנתו לילך לתפילת "ותיקין", והנה מתברר לו שאותו "אורח" גנב את גביעי היין ופמוטי הכסף ונסתלק לו...

עורר רבי אריה את רעייתו, סח לה אותו מעשה ואמר: "אני מוחל לו לאותו גנב במחילה גמורה כדי שלא יענש בגיני". ואף הוסיף ואמר לרעייתו: "הבה נבטיח האחד לשני ונקבל בליבנו, שמקרה זה לא ישמש כ'תקדים' ולא ימנע בעדינו מלארץ גנבים בביתנו גם להבא..."

(מתוך: איש צדיק היה, שלמה רז)

שאלו:

- מדוע, לדעתכם, אירח רבי אריה לזין את הגנב מלכתחילה, אף על פי שידע כי הוא ישוב בכלא באשמת גנבה?
- מדוע, לדעתכם, רבי אריה לזין החליט להמשיך ולארח בביתו גנבים? לא עדיף היה שהוא "ילמד לקח" מסיפור זה ויזהר להבא?
- מה דעתכם על הכנסת האורחים של רבי אריה לזין? האם היא מוגזמת?
- האם יש סיכון באירוח אדם זר?

נספח ג: מקורות העשרה

הכנסת האורחים של ישמעאל

שלח ישמעאל ולקח לו אישה מבנות מואב. לאחר שלוש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו ונשבע לשרה שלא ירד מעל הגמל במקום שישמעאל שרוי תמן [=שם]. והגיע לשם בחצי היום ומצא שם את אשתו של ישמעאל.

אמר לה: היכן הוא ישמעאל?

אמרה לו: הלך הוא ואמו להביא פירות ותמרים מן המדבר.

אמר לה: תני לי מעט לחם ומים כי עייפה נפשי מדרך המדבר.

אמרה לו: אין לי לחם ולא מים.

אמר לה: כשיבא ישמעאל הגידי לו את הדברים הללו – וב"ן חכ"ם כחצ"י חכ"ם, ואמרי לו – זקן אחד מארץ כנען בא לראותך ואמר חלף מפתן ביתך שאינה טובה לך.

וכשבא ישמעאל מן המדבר הגידה לו את הדברים הללו "ובן חכם כחצ"י חכם", והבין ישמעאל. ושלחה אמו ולקחה לו אישה מבית אביה ופטימה שמה. ועוד אחר שלוש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו ונשבע לשרה כפעם ראשונה שאינו יורד מן הגמל במקום שישמעאל שרוי שם. והגיע לשם בחצ"י היום ומצא שם אשתו של ישמעאל ואמר לה: היכן הוא ישמעאל?

אמרה לו: הוא ואמו הלכו לרעות את הגמלים במדבר.

אמר לה: תני לי מעט לחם ומים כי עייפה נפשי מדרך המדבר.

והוציאה לחם ומים ונתנה לו. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקב"ה על בנו ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממין הברכות. וכשבא ישמעאל הגידה לו את הדבר, וידע ישמעאל שעד עכשיו רחמי אביו עליו כרחם אב על בנים.

(פרקי דרבי אליעזר, פרק כט)

הכנסת האורחים של הבדואים

הכנסת אורחים היא אחד מהמנהגים החשובים ביותר לבדואים. מוטיב מרכזי באירוח הוא הכבוד שמעניק המארח לאורחו. בדואי המארח באוהלו מובטח לו שיתקבל יפה באוהלי אחרים בשעת הצורך, כפי שמעיד הפתגם: "המזון אשר יגישו הגברים (המארחים) הוא הלוואה הניתנת לאורחים".

חשיבותה של הכנסת אורחים במדבר

לנוודים בתנאים הקשים של המדבר חשוב לדעת כי בעת הצורך, כאשר יזדקקו למנוחה, למזון ולמשקה, יתקבלו בברכה בכל אוהל. הבדואי המארח ישתדל אפוא לספק את כל צורכי אורחיו כדי שהם יפרסמו את נדיבותו ברבים, וכך, בעת מצוקה, יזכה אף הוא להכנסת אורחים יפה.

מנהגי האירוח במדור האורחים

האוהל של זקן המשפחה הוא האוהל הגדול ביותר במאהל ומשמש כאוהל האירוח המרכזי. מדור האירוח נמצא בצידו הצפוני של האוהל. אורח המגיע למאהל מובל למדור האירוח ומתקבל שם במזון ובמשקה. הוא האדם המכובד ביותר באוהל ויכול לשהות בו עד שלושה ימים ושליש בלי שישאל לשמו ולמטרת בואו.

את טקס האירוח מסמלים הכנת הקפה והגשתו לאורח: פולי הקפה נקלים על גבי מדורה ואחר כך נכתשים במכתש עץ. לצלילי הכתישה מתכנסים האורחים במדור האירוח, והקפה המר מוגש להם בספלי חרסין.

לעתים, לאחר התכנסות האורחים, מנעים המארח את זמנם בנגינה על הרבאבה, הכינור הבדואי המסורתי.

(מתוך התקליטור אל הנגב, בהוצאת מט"ח)

